

S O K F É L E .

97. Szám. Béts. December 3-dikán. (45) 1833

Emi ékeztető Jegyzetek.

N o v e m b e r .

30 Nov. — 1204 † Hőslelkű Királyunk Imre. — 1700. XII Károly megveri az Oroszokat I Péter alatt. — 1780. A' Protestans templomban Bétsben első isteni tisztelet.

D e c e m b e r .

1 Dec. — 1722. Szül. Silésiában Luise Karschin híres német költőné, ki tsak azért is említést érdemel, mivel benne a' „Poëta nascitur“ teljesen beteljesedett. — 1709 † Pater Abraham a' S. Clara amaz elmésségéről 's bohóságairól híres udvari egyházi Szónok Bétsben. Munkái, melyek néhány év előtt újra nyomtattattak, tömvék természetes együgyű elmésséggel. „Sic sind, úgy mond egy német tudós, eine wahre Fundgrube des Witzes.“ Magyar Democritusi Tseppirók rajta!!! — 1798 † Breslauban Garve Philosophus 's fordító. Gyönyörű levelei például szolgálhatnak minden jobb izlésű levélírónak.

2 Dec. — 1547 † Cortez Mexiko meghódítója. „Cortez war unternehmend, tapfer, staatsklug und ausdauernd, aber fast in gleichem Grade grausam und treulos.“ Teste Mexikóba vitetett. — 1804. Napoleon fényes koronázása Párisban. Nézd Pölitz Weltgesch. — 1805. Austerlitz mellett ama nagy következésű ütközet, mely Pitt nagy terveit megsemmisítette 's Poroszországot megalázta. Reggeli hét órától késő estig tartott az öldöklés, Napoleon 's Kutusoff vezérlése alatt. Az Austriaiak holtak, sebesek 's foglyokban 5922 embert veszítettek. Az Oroszok Kutusoff* jelentése szerint 12,000. A' Frantziák veszteségeket 4500-ra számlálták az elfogott Oroszokat 's Austriaikat pedig 20,000-re, több mint 150 álgúval.

3 Dec. — 1800. Az Austriaiak megyeretnek a' Frantziák által Hohenlinden mellett. — 1808. A' Frantziák kitakarodnak Berlinből 's lassanként egész Poroszországból kivéven a' három Odrai várakat. — 1818. Ferentz Tsászár megérkezik Bétsbe az Aacheni Congressből.

Felelet. Tekéntetes Tudós Horvát István Úrnak recenziójára, melyet a' *magyar nyelvnek* tölem *fenyre botosított ágozati* felől ki hirdetett az 1833-dik esztendei Tudományos Gyűjtemény 6. 7. 8. 9 és 10-dik kötetében. *)

Szíves köszönettel fogadván mind azt, a mit Tek. Tudós és, sok érdemeire nézve, tölem is régtől nagyra bősült Horvát István Úr, ezen munkám' recenziójában, személyemnek ditséretére — minden várakozásom, sőt kívánságom föllött is — elé hozott; kötelességemnek tartom, hogy pártfogásom alá vegyen ezen *szüleményeimet*, az ellenök ottan közre botosított vádokban. De tsak rövidre szabom a' pörderekát: elégséges időm lévén, hogy sokat ne írjak; de jól meg fontoltat, és a' könnyű értelemre szükséges vigyázattal!

Munkám bévezetésének kezdete így van le nyomtatva: „A' valódi magyar nyelv *leg kissébbet sem hasonlít más* akármelly *európai* beszéd nemével. „Ha „azt vallom, hogy *világ szerte a' leg régíbb* nyelvekkel egy idős, ok adólag ellent nem mondhat senki; „*saját tulajdonsága* pedig magánként is tagadhatatlan. „Innét ki tetszik, hogy több Ezredek előtt *magán* „*kezdődött*, az olta pedig tösgyökeres *ágozatiban* „*semmit sem változott*: Külömböztetvén magát már „ebben is minden más *európai* beszéd nemeire nézve, „mellyek általjában többféle meg avúlt nyelvekből „szövödtek öszve, de nem is előstül, hanem több „száz esztendei tsinosítás által vették fel mostani kellemetességöket, mellyhez nagy nehezen szokván a „köznép, számtalan külömböző és az Idegeneket há-

---

*) Remélhetni, hogy a' *Tudományos Gyűjteményben* is hely fog adatni ezen feleletnek.

„borító dialectust hallani az európai nyelvek közön-
 „ségében. Mind ezek között egyedül csak a Magyarok
 „vannak, természetiként szeplőtelen nyelvöknek po-
 „rontja hójával.“

Tek. tudós Recensens Úr ezen magyar beszédemet
 így magyarázza: „Oda tzeloz e' szülemenyecivel a' mélt.
 „szerző, mint Előjáró Beszédében magát elég bőven
 „és világosan (!) ki nyilatkoztatja; hogy meg győzze
 „arról Európa leg tudósabb férfait, és így az egész
 „tudós világot, hogy tehéltetéségére a magyar nyelv-
 „vel egyik Európai és *Asiai* (?) nyelv sem mérkezhetik.

Már csak ezekben is szembe tűnő az el tsavarított
 magyarázat! — De azt sem hagyhatom helyben, hogy
 munkámmal „a magyar nyelvnek bámulásra méltó ter-
 „mészeti tulajdonairól akartam volna a Tudósokat
 „meg ajándékozni;“ mert az én értelmem szerént, va-
 lamint a' hitnek, színt úgy nyelvünknek is sokkal ke-
 vesebb az *ágozatja*, mintsem az ő tulajdonai; már
 pedig csak az elsőkre szorulnak minden értekezéseim,
 könyvemnek tizmezetéhez fogva.

Első akadályt talál T. T. Recensens Úr munkám-
 ban helyheztetett *édes reményeimre* nézve, azon *ter-
 mészeti és nemzeti ösztönben*: „hogy minden Nemzet
 „hazáját leg boldogabbnak, *nyelvét leg különbnek*
 „tartja.“

Ugy tetszik, hogy már csak ezen is meg botrán-
 koznak sokan, velem együtt: kivált ha melléje tévő-
 dik még az is „hogy a hídeltől csak nem dermedő
 „Siberiai vagy Kamtsatkai lakos, mint az égető Africai
 „homok pusztaság földes Ura is, *nyelvét leg különb-
 „nek tartja“!*

Azt pedig én eszemmel semmiként fel nem érhe-
 tem, mi módon *világosíthatnák* ezt az elmefuttatást
 az fel hozott *példák*? — holott az meg nevezett, mind

Római mind pedig Német Irók azt bizonyítják: „hogy „a német nyelv *durva* és *nevetséges* volt a mult időkben; tudni illik minek előtte, állításom szerént, nagy „idei tsinosítás által, későre vette volna fel mostani „kellemetességét?“

Ha ezek közül még tsak a *híres philológus Burmann* és *koszorús Német költő Voss* sem okozott botránkozást Hazájában az által, hogy ez sokidei vad német beszédet emleget (*die Sprache der zu lange barbarischen Deutschen*), amaz pedig épen „de tremendo „et insvavi vernaculae linguae mugita reboante“ beszél; miként bánthatnék én meg az egész okos világ közönségéből valakit azzal, a mit ezen nevendék munkámban foglaltam? — melly koránt sem „a *nemzeti érzés föl „emelkedett, igen föl emelkedett* fokán verű első gyö- „keret,“ a mint ez recenseáltatik; hanem gyermekségenitől fogva vélem nevedekett nyelvek tanulásához s ezeknek egymással öszve hasonlításokhoz vonszó hajlandóságomban! 937

Valamit a magyar nyelv ágozatiról fényre botosítottam, annak veleje következendőknel továbbra nem terjed:

Kettős hangú bető (diphthongus) nints a magyarságban, és már azont hátra vannak a többi *európai* nyelvek (§. 1). — A' vers szabásu szó mértéket más idegen nyelvekben is nehezen teszi a született Magyar félre. De még nehezebben esik néki, hogy meg szokná a más Nemzeteknél gyakorlott szótagok tsonkítását, vagy szinte azoknak el nyelését, kivált a német beszédben, ha tsak ifjanton jól meg nem tanulta ezt is. (§. 5.) — A Magyar tsak fél annyira tátja ki száját, midőn a rövid *a*-t anya nyelve kényén ejti, mint a többi Nemzetek, a kik tágabban adják azt elő. Szaporábban esik tehát a magyar beszéd már innét is. (§. 6.) — Nints

a magyar nyelvben olyan szótag, mellyben, mint a Tótoknál, Magánhangzó nem található (§. 19.); sőt még csak e következő két Mássalhangzót sem engedí nyelvünk egy szótagúl össze forrasztani, mint p. o. bl, br, dr, tr, fl, ft, gl, kl, gn, kn, gr, kr és pf. (§. 20.) — Nincs egész Európában olytén nyelv, melly a miénkénél azon különös tulajdonságával dicsékedhetne, hogy a Magánhangzóknak kemény vagy lágy neme szerint (§. 9 és 10) mindenütt a törzsök szóhoz alkalmaztatja magát a hang egyület, 's ennek okáért nehezen találunk köztök olyan gyökeres magyar szót, mellyben keményen hangzó lágyal össze kelne. (§. 27.) — Magasztalást érdemel a magyar nyelv azon tekintetből is, hogy Névszavaiban semmi nem-béli különbséget nem ismer. (§. 30.) — A magyar nyelv olly rövideden, együgyűen és világosan, egyszersmint pedig olly értelmesen és hathatósan ejtegeti a Névszavakat, hogy ez aránt is elsőséget érdemel az európai nyelvek rendben. (§. 39.) — Különös tulajdonsága mellett, sok egy tagu szókkal bővelkedik a magyar nyelv a beszédnek minden Réseiben. (§. 48.) — Érdemére szolgál nyelvünknek a mással érthetők igen könnyű egybe hasonlítása (comparatio) is. (§. 53.) — A sarkalatos Számnevek eredeti magyarsága ki tettszik onnét, hogy jobbadán csak egy szótagu törzsökök nevendékjei. Elegendők pedig akár melly számvetéshez minekutánna egynél kezdvén százszor száz ezerig terjednek. (§. 58.) — Sokkal könnyebb köröszttől esni a magyarban mind azokon, mellyek a Számnevekre nézve, más nyelvekben sok bajt szoktak okozni a Tanulónak (§. 64.) — Az bírást jelentő Névmássaiban lengedez egy napkeleti fő tulajdonsága nemzeti nyelvünknek, melly ötlet a *napnyúgotiaktól* tellyességgel különbözteti, egyszersmint pedig magasztalja is. (§. 77.) —

A magyar nyelv teremtése *gyökér szavakon* (radices) kezdődött, mellyeket azután többféle ragasztékkal pótolván 's toldozván, ezek is ugy meg foganodának benne, hogy a gyökerek *pótjait* (affixa) és *pótalljait* (suffixa) az ő éltető ereinek méltán lehet mondani. Tőlök származik a beszédünk rövidségéhez foglalt könnyű értelem. Belőlök tsordúl leg inkább a Szótágok kényesebb öszve hangzása. (§. 93.) — A magyar tselekvő és közép tselekvő Igéinek törzsöke alkalmásint mindenkor az jelentő Mőd jelen való idejének egyes számu harmadik személyében lappang (§. 109.); ezeknek hajtogatása pedig minden tekintetből könnyebb, mint más *európai* nyelvekben. (§. 114 és 120.) — Szembe tűnő az tőlem elé adott magyar egytagu gyökér szók nagy száma mellett, hogy, minekelőtte napnyúgoti Népekkel meg ismérkedének a Magyarok, már sokkal több saját eredetü szóval bővelkedtek, hogy sem más akármelly ismértes nyelv (§. 131.); mellyek már magánként hitelesen bizonyítják réges régenti saját eredetöket. (§. 133.) — Ugyan azon gyökérszavak helyes ki mondása, átaljában könnyű, minekutánna nem több, hogy sem hét tisztádan tiszta Magánhangzók lengedeznek hennök, mellyeket meg tanulni, azon fölött pedig rövid és hosszú hangot különböztetni nem nagy mesterség. (§. 134.) — A magyar nyelv nem tsak magán kezdődött a törzsök szókkal, de magán szaporodott is saját oltoványai által; pedig olly bőven, hogy már több ezer esztendőök előtt az *európai* nyelveket sokkal folylyúl halladta szavainak gazdagságában. (§. 142.) — Ha tehát valóságos saját eredetüeknek kell a magyarban vallanunk mind a gyökérszókat, mind pedig ezeknek tsemetézéseit is; miként férne meg a józan itélettel, ha tagadni akarnók, hogy az onnét származott nyelv is magánként kezdődött? (§. 155.) —

A magyar Nemzetnél tökéletes egyenlőségre hajlott a beszéd, mindjárt előstül, nyelvének kezdetével; ez pedig, *ágozatra nézve*, valamint kezdődött, azonként mindenkor hasonló épségben fel is tartotta magát mind ekkoráig, sőt ennek utánna is *változhatatlan* marad az ő *ágozatiban*. Bizvást lehet tehát jövendőlni, hogy ezentúl sem leszen bennök semmi változás; hanem ha fényét oda vesztené nyelvünk utolsó kanótig (§. 156).

Ezekre terjednek az tölem fényre botsátott magyar nyelvnek ágozati. Ezeket vállom én: nem félre tsapó nemzeti büzkeségből, vagy más ennél alacsonyabb indító oknak következtetésül; hanem az tölem világosságra hozott bizonyításokhoz fogva.

Azomban hibázhatok csak ugyan ezen sok esztendői elmékedéseim mellett is. — Ezt jól tudván, ugyan azért kívánom hallani azon érdemes férfiak vallás tételét, kiket fogott bírának ismér a tudós világ: ha van-e más nyelv egész *Európában*, mellyet a tölem elé adothoz hasouló, eddig még isméretlen analysisra lehetne szoritani.

Mindenek előtt tehát ugyan ezen kérdésről kívántam volna hallani Ts. Recensens Úr bölts itéletét; minekutánna fogott Biró képében tisztelte meg édes Hazánk tudományainak Itélőszékét. Azt kérdem tőle: bizonyos-e nemzeti nyelvünknek saját tulajdonságu különös dísze mind azokban, a miket rövideden itt elő számláltam? — Ha azt itéli, hogy nem; magára vállolt tisztében jár, hogy *recensálja* ennek okait. Adja tudtára a tudós világnak: lehessen-e azokban hitelt adni, az tölem mindenütt fel hozott bizonyítások mellett? ha nem mindenekben, leg alább részént 's hol? vagy semmiben? 's miért nem?

Ő pedig ezekről halgatván, *első akadályának* velejét ezzel önti ki: „Próbálja csak neki (az az valaki)

„el hitetni a Németekkel, hogy a magyar nyelv *te-
 „kellétesebb alkatú* a Német nyelvénél; ők majd a
 „*culturának magas fokával* fognak elő állani, mellyen
 „a német nyelv áll, a magyar nyelv pedig *minden gram-
 „matikai teljesség mellett nem áll*. Mit lehet
 „majd ekkor *okosan* (!) válaszolni ellen vetésükre!“

Felelet: mihelyest helyben hagyják Uraságtok, hogy a magyar nyelv *teljétesebb alkatú* másoknál, már egyet értenek vélem: mert egész munkámban nem találni tsak egy szót is, melly arra vezetne, mint ha tagadnám a német nyelv culturájának sokkal *magosabb fokát*. — Ellenkezőre mutatnak munkámnak következő szavai: „Valami a magyar nyelv *tulaj-
 „dön ágazatihoz* tartozandó, azt, bölts okoskodás
 „mellett, az egész világ kerektségén lévő beszéd ne-
 „mek közül egy sem tagadhatja el tőle. — Sőt, a mit
 „másoktól költsönözött, egyebet nem illet, hanem
 „tsak *ékesítést és tsinosítást*. „Ugyan is! tsak ezen
 „utóbbik tekintetből lehet azt mondani: hogy a *Ma-
 „gyarok még sokkal hátróbb járnak az enyészet és
 „dél felé lakó szomszédjaiknál*, tudni illik nemzeti
 „nyelvöknek gyarapításában 's ékesítésében, az ná-
 „lunk is naponként elébb kelő 's tovább terjedő tudo-
 „mányok 's mesterségek nyomán!“ (§. 189.)

Ezen szavaim a T. F. Recensens Ús következő igen is helyes itéletét sem gátolják semmiben: „meg
 „lehet valamely nyelvben a *belső teljétesesség magva*;
 „de, ha ez ki nem fejtetik, ha az ilyen nyelv, a ki-
 „míveltségi déli ponthoz nem közelít, a teljétesesség
 „magok (magvai) igen keveset nyomnak. Mind az *Olasz
 „mind Frantzia* nyelv, mint mindenki tudja, *keverék
 „nyelv*; és még is mind az *Olasz*, mind a *Frantzia
 „nyelv*, temérdek literaturai kintsekkel bír. Hol állunk

„mi Magyarok *nyelvünknek minden finomsága* mellett,
 „ezen nyelvekhez képest?“

Felelet: én is ugyan azt mondám a fel hozottak szerént; de nem a *finomságra*, hanem arra nézve, hogy eredeti *élesztő sajátssággal* tsak ugyan sokkal fölyül éri nemzeti nyelvünk a többi *európaiakat* egyről egy-ig. (§. 190.)

Enek okáért vallottam (§. 224) böltsességgel telyes szándéknak: ezen nyelvet, melly Ezredek előtt magán kezdődött, az olta pedig tős gyökeres ágozati-ban semmit sem változott, először ugyan *mintegy ujja fel éleszteni*, annak utána pedig *tsinosításán és fényesítésén* is annyit iparkodni, hogy szüntelenül meg felelhessen a naponként szaporodó nemzeti gyorselme nevendék természetvényeinek.

Erről ismét T. T. Recensens Úr így itél: „Nehezen jut nyelvünknek az a szerentse, hogy azt a külföld nagyobb figyelmére méltassa. Régi Iróink tellyességgel nintsenek. Azoknak tehát, kik az Arabs, Persa, Sanskrit és más nyelveket, régi Irók miatt, most nagy gonddal tanulják, énnél fogva a magyar nyelvet tanulni nem lehet ösztönük.“

„Újabb Iróink szinte nem irtak mostanig olyan tudományos könyveket, mellyekből a külföld esméreteit bővithetné, szaporithatná. De kereskedésünk sem olly nevezetes, hogy a haszon vadászat másokat nyelvünk eránt rész vevökké tegyen.“

Ezek pedig, munkámnak tárgyát nem illetvén; mások' böltsitöletére hagyattatnak.

Forduljunk most azon *második akadályhoz*, mellyet a T. T. Recensens Úr véleménye szerént „magam görditettem munkámban helyheztetett reményeim ellen, midön a Magyarokat *széltében* (!) a Scythák maradékainak hirdetem.“

Erről is rövideden öszve szedem azt, a' mi tárgyat illeti.

Munkámnak 198-dik §-sa így vagyon fel téve: „Ha igaz, hogy az egész földszíneén gyakorlott emberi beszéd nemei között alig találtatik olyan, melyet régiségére nézve a magyarral egy idősnek, vagy nála még korosabbnak lehetne mondani (§. 155); abban sem lehet kétség, hogy, a históriából világszerte ismeretes leg régibb Nemzetségek között, alkalmasint elő kelők a Magyarok. — Valami ezeknek, kezdettől fogva mind e mái napig *történt dolgait* illeti, az jelenlévő munkámnak határin túl fekszik; itt tsupán tsak *nyelvöknek fényre kerülése* lévén tárgyúl. De! lehetne tsak ugyan ebből is a históriára nézve valami kis haszon.— Lássuk mi tehető légyek benne.

Az ennek utánna következendő és mindenütt tsupán tsak *nyelvünk első hasadását* vizsgáló elmélkedéseim arra mutatnak: hogy a Magyarok azon régidei Scytháktól szármoztak, kik *Justinus* szerént a leg régibb Nép hírét viselték mindenkor (§. 201), 's annyira meg szaporodának jókorán, hogy egyik, de kissébb része a Nemzetnek, *pártot* ütven, oda hagyta szülött anyja földét, 's annyira vitte a dolgot, hogy ezek a *Pártosok* (Parthi), mintegy meg osztozkodván a Rómaiakkal e világ birodalmában, a Napkeleten uralkodának (§. 205).

De meg mondám elő szóval (§. 205*): hogy akár *Scytha* mondásson deákul, akár görög nyelven *Skytha*, tsak ugyan nehezen esik magyar ajakból a kimondás így is, amugy is. Szinte ugy idegen szók tehát ezek, mint *Hiong-nu*, *Hungarus*, *Unger*, *Uher*, *Vengel* 's a t. — Hogy pedig idő jártával Á'siai és Európai Scythák között különböztetés tévődött, későbben pedig Szláv (Tót) nemzetségek is Scytháknak neveztettenek az Európaiaktól, tudva való dolog.

Arról is tettem említést (§. 202): hogy ugyan azon *régiidei Scythákat*, kikről Justinus szól, a történet dolgokról írt *Chinai* könyvek is emlegetik, már Krisztus születése előtt 2207 esztendővel 's annakutánna is gyakran — de más, tudni illik *Hiong-nu* nevezett alatt, mellyről ismét értelmesen ki mondám, hogy mindenek előtt azt kellene jól meg tudni, itt is másutt is: minő hangozattal ejtsék a Chinaiak az, tőlem kálaúziúl választott (Degvignes) *frantzia* Irónak, *ugyan azon nyelvenek* ortographiája szerént elé adott szavait? hozzá tévén azt is: hogy vajmi kívánatos dolog volna, ha valaki szemre venné 's öszve hasonlitaná ezen Irónak frantz nyelvre fordított Chinai krónikáit azokkal, mellyek ezekből, már sokkal elébb Orosz nyelvre le voltak fordítva és az Pétervárdai tudós társaság kéz irványai között találandók (§. 203*).

A' mit ezeknek ellenében *a recensio* körösztül kósúl szememre hány; azt — meg vallom igazán — szégyen fejem nem érti! — Minden iparkodásom mellett ki nem vehettem belőle: mire tze lozzanak az itt, 's nem különben a következő *hármadik akadálynál* is szerte szétt hányt 's vetett *históriai szófogások?* Hogy lehetett ezeket egy, tsupán tsak a magyar nyelv ágozatit fejtegető munkának *recensiojában*, fel torlott szemöldökkel, a végett elé hozni: „hogy ezek által „*a külföld előtt hallatlan (?) állításaim egészen ki „merítve adassanak elő, majd hészagaimat pótolván, „majd tévedéseimet meg igazítván. A mire annál inkább köteles Recensens, mivel egész életét, homályos „be hatású körében (?) egyedül a Tudományoknak „szentelte!*“

Hogy tehát a fejemre borított nagy homályban, tsak ugyan szemben tarthassam a tsavargó recensiónak kerék vágásait, szükségesnek ítéltem kálaúziúl fogad-

Erről is rövideden össze szedem azt, a' mi tárgyat illeti.

Munkámnak 198-dik §-sa így vagyon fel téve: „Ha igaz, hogy az egész földszínen gyakorlott emberi beszéd nemei között alig találhatik olyan, melyet régiségére nézve a magyarral egy idősnek, vagy nála még korosabbnak lehetne mondani (§. 155); abban sem lehet kétség, hogy, a históriából világszerte ismeretes leg régibb Nemzetségek között, alkalmasint elő kelők a Magyarok. — Valami ezeknek, kezdettől fogva mind e mái napig *történet dolgait* illeti, az jelenlévő munkámnak határin túl fekszik; itt tsupán csak *nyelvöknek fényre kerülése* lévén tárgyúl. De! lehetne csak ugyan ebből is a históriára nézve valami kis haszon.— Lássuk mi tehető légyek benne.

Az ennek utánna következendő és mindenütt tsupán csak *nyelvünk első hasadását* vizsgáló elmélkedéseim arra mutatnak: hogy a Magyarok azon régidei Scytháktól származtak, kik *Justinus* szerint a leg régibb Nép hírét viselték mindenkor (§. 201), 's annyira meg szaporodának jókorán, hogy egyik, de kissébb része a Nemzetnek, *pártot* ütven, oda hagyta szülött anyja földét, 's annyira vitte a dolgot, hogy ezek a *Pártosok* (Parthi), mintegy meg osztozkodván a Rómaiakkal e világ birodalmában, a Napkeleten uralkodának (§. 203).

De meg mondám elő szóval (§. 203*): hogy akár *Scytha* mondásson deákul, akár görög nyelven *Skytha*, csak ugyan nehezen esik magyar ajakból a kimondás így is, amugy is. Szinte ugy idegen szók tehát ezek, mint *Hiong-nu*, *Hungarus*, *Unger*, *Uher*, *Vengel* 's a t. — Hogy pedig idő jártával Á'siai és Európai Scythák között különböztetés tévődött, későbbben pedig Szláv (Tót) nemzetségek is Scytháknak neveztettenek az Európaiaktól, tudva való dolog.

Arról is tettem említést (§. 202): hogy ugyan azon *régidei Scythákat*, kikről Justinus szól, a történet dolgokról irt *Chinw'* könyvek is emlegetik, már Krisztus születése előtt 2207 esztendővel 's annakutánna is gyakran — de más, tudni illik *Hiong-nu* nevezett alatt, mellyről ismét értelmesen ki mondám, hogy mindenek előtt azt kellene jól meg tudni, itt is másutt is: minő hangozattal ejtsék a Chinaiak az, tőlem kálaúzul választott (Degvignes) *frantzia* Irónak, *ugyan azon nyelvnek* orthographiája szerént elé adott szavait? hozzá tévén azt is: hogy vajmi kívánatos dolog volna, ha valaki szemre venné 's öszve hasonlitaná ezen Irónak frantz nyelvre fordított Chinai krónikáit azokkal, mellyek ezekből, már sokkal elébb Orosz nyelvre le voltak fordítva és az Pétervárdai tudós társaság kéz iroványai között találandók (§. 203*).

A' mit ezeknek ellenében *a recensio* köröszűl kósúl szememre hány; azt — meg vallom igazán — szégyen fejem nem érti! — Minden iparkodásom mellett ki nem vehettem belőle: mire tzelezzanak az itt, 's nem külömben a következő *hármadik akadálynál* is szerte szétt hányt 's vetett *históriai szófogások*? Hogy lehetett ezeket egy, tsupán tsak a magyar nyelv ágozatit fejtegető munkának *recensiojában*, fel torlott szemöldökkel, a végett elé hozni: „hogy ezek által „*a külföld előtt hallatlan* (?) állításaim egészen ki „merítve adassanak elő, majd *hészagaimat* pótolván, „majd *tévedéseimet* meg igazítván. A mire annál inkább köteles Recensens, mivel egész életét, homályos „be hatású körében (?) egyedül a Tudományoknak „szentelte!“

Hogy tehát a fejemre borított nagy homályban, tsak ugyan szemben tarthassam a tsavargó recensiónak kerék vágásait, szükségésnek itéltem kálaúzul fogad-

nom azon *Rajzolatokat a Magyar Nemzet leg régiebb történeteiből*, melyek a' T. T. Recensens Úr tisztelt neve alatt Pesten 1825-dikben bocsátottanak közre. — Azon lések, hogy ezen út mutatóm segítségével, valamiként ki kotorázhassam ezen, Szent Ivány énekéhez hasonló recensióbul: miben legyen köztünk egyet értés? miben nem? és mi okokra nézve? — ezeknek rendiben foglalván mind azokat is, melyek tőlem átaljában meg nem foghatók. — Ezekről pedig T. T. Recensens Úr saját szavait hozom fel, valahol szembe szállok érdemes személyével: *)

1-ször. T. T. Recensens Úrnak saját szavai e következők: „A Magyarok tagadhatatlan maradékai „a régi Szittyáknak (R. 16 és 94). — Attila egyenesen „a Magyar Nemzet kebeléből született.“ (R. 60.)

Ehhez fogva, nem érthetem, miként „gördítettem „volna magamnak akadályt, midőn a Magyarokat *széltében* a Scythák maradékainak hirdetem (T. G. VI. 106)? — Holott én tsupán tsak ezeket mondám: „én itt, „*munkámnak tárgyazatját* szemlélvén, ki nem kelhetek a közönséges vérgyökeret tagadók ellen. De! „ugyan *azon tekintetből* önként magamra vállolt tisztém, hogy a *magyar nyelvnek titkos rézségeit* felkotorázzam, ha találhatnék bennök egyet vagy mást, „a mi bizonyosságul szolgálhatna benne“ (§. 205).

Találtam-e valamit? nem-e? — azt kellett volna recenseálni; nem pedig egyenes útra tartó beszédini tengelyét tsáléra fordítani!

Azt sem foghatom meg: miként lehessen *egy helyt* a régi Scythák, és ugyan azon Nemzetü Partusok (R.

*) Rövidség okáért így fogom meg jegyezni a merített kútfőt, p. o.

R. 10 — az az, *Rajzolatok* 10-dik pontja.

T. G. VII. 130 — az az, *Tudományos Gyűjtemény* hetedik kötetjének száz harmintzadik levél száma.

91.) eredetéről, Justinus mellett Herodóth bizonyságára is támaszkodni — ugymint „a Histórianak attyára (R. 12 és 54) „a Magyar Histórianak tiszteletre méltó „kútfejére“ (R. 102); *más helyt* pedig (T. G. VI. 107), ugyan ezen Történetirónak szavai mellett, azt állítani, hogy a régidei Scythák, leg ujjabb születésűeknek (novissima*) tartották magokat!

2-szor. Azt elégségesen értem, hogy T. T. Recensens Úr vélem elenkezöt tart abban, mintha *Scytha* is színt olyan idegen szó volna a magyarságban; imint *Unger, Ungar, Venger*, 's a' t. mivelhogy édesden táplált temérdek sok etymologica szüleményei között szemlélem *Szittyára* sodrott *Scythák* nevezetjét is; én pedig azt tartom, hogy ebben sins nagyobb nyereség, mintha *Ungért, Ungárt* vagy *Vengért* akarnánk fodrani az emlétett idegen szókból 's ezeket is magyar gyökérnek vallanók.

De azt fel nem foghatom, miként lehessen *Schlözernek* ezen szavait: *Skythien bedeutet doch nichts anders, als terra incognita borealis* (T. G. VI. 107.) ellenem támosztani? — Hiszen mind itt, mind pedig más helyt (T. G. VII. 114) a *Scytha* nevezetnek veghetetlen sok értelmét (endlosen Namen Scythen) emlegetvén, nem engemet tzáfolhat ez a tudós Német, ki is szinte azon itélettel vagyok; hanem sokkal inkább a T. T. Recensens Urat, a ki, A'sián kívül, Európában — nem tsak az alsó Duna (Ister) éjszak felé dülő partjain túl — hanem Dalmátiában 's Albániában (R. 129) Spanyol Országban (R. 56) és Britanniában (R. 130), sőt Africában is Szittyá Nemzetségekre talált, mellyeknek *Thebe* volt hajdan fő városok (R. 46) — 's a ki azzal

*) Görög nyelven írván, Herodóthi *leg korántabb születésűnek* (νεωτατου) nevezi.

tudósítja az eszes világot „hogy a Római, Spanyol és „Angoly törvények *Szittyai Magyaroknak* édes gycer- „mekei“ (R. 58)!

Én valóban az ilyen félek említését is ótsállom.

3-szor. Abban egyet értek T. T. Recensens Úrral, hogy a *Pártusok egy nyelvű Nemzetet* tettek hajdan a *Magyarokkal* (R. 16). — De katzagásra kisztet, ha azt olvasom: „hogy a Pelasgus és Philistaeus nevezet is „közös volt a Partusokkal (R. 31) és hogy *Schlözer*, „mint setétségben tapogató, szánakodást érdemel, ta- „gadván azt, hogy a Machabaeus könyvekben *Phili- „staeus, Allophylus* és *Alienigena* név alatt *Pártus „Nemzetet* kell és lehet érteni!“ (R. 38.)

4-szer. Minekutánna, velem együtt, azt tartja T. T. Recensens Ur, hogy „a *kúnok* az az Comanusok „a Chúnokkal vagy *Hunnusokkal egy eredetűek és egy „nyelvűek* voltak (T. G. VII. 118); meg lehet ugyan „hogy *Degvignes* a Sínai Irókból még magát a *Hiong- nu* nevét is hibáson közli“ — *Kún* helyett (T. G. VII. 107). — De azt nem értem, miként lehessen *puszta tekéntettel* vádolni gyenge bé látásomat azon már elé hozott szavaimmal: hogy mindenek előtt azt kellene jól meg tudni, minő hangozattal ejtsék a Chinaiak ezen *frantzia* Irónak ugyan azon nyelvnek *ortographiája* szerént elé adott szavait. Hiszen meg lehet, hogy *Hiong-nu* helyett *Kún*-t mondanak a Chinaiak és talán *Devignes* is hasonlót akart írni. Ez, én előttem, még pusztaságra nem mutat.

Ellenben pedig fölötte igen nagy pusztaságnak nézem mind azt, a mit T. T. Recensens Úr — munkámnak megszűre hátra hagyott határ szélei körül, 's úgy tetszik tsak irás szaporítás végett! — keresgetett öszve a felől: hogy *Cumánusok* alatt, nem mindég ugyan azon valóságos magyar *kúnokat* értették az

Orosz, Byzantini 's egyéb Európai Történetirók, melyekről én azt tartom, hogy már előstül úgy beszéltek magyarul, mint most; hanem több másféle Nemzeteket is.

Ebből az, magánként igen világos név különböztetésből, a recensióban olyan *kúnkötds* sodródott össze, mellynek fel oldását én lehetetlennek tartom. — Vesződjék vele, a kinek tetszik: keresse fel „*homok* „*országban* (Cumania), azt a *királyi Nemzetet* (kún), „mellyről *Schlözer* nem tudott semmit“ (T. G. VII. 120).

Okoskodjék akár ki azon: mi hasznát lehessen venni a *recensiónak*, azon 55. *hiteles kútfőkben* „mellyeket Pray se eléggé nem esmérte, sem által nem „*forgatta* (T. G. VIII. 112) és a honnét ki tetszik, „millyen fárodtságos és három Századot folytva folyva „*kívánó munkába került a Cumanus Nemzetnek meg „térése a Kerestyén hitre*“ . . . ha, sok szó papiros vesztegetése mellett, tsak az sül ki utoljára „*hogy ennyi hiteles kútfők között egy sinsen, melly fáklját „gyujthatna a Cumanus nyelvnek mi féle mi voltárol?*“ (T. G. VIII. 115.)

Minő haszna lehet a tudós világnak az *recensióban* ezenkívül még (ab A usque R.), elő számlált többi ugy nevezett *kútfökből* is? — ha ezeknek sins más sikere, hanem: „*hogy Theodoricus Püspök szovaiból ki tanulni nem lehet, három nyelvű különbözésről szól, „jon-e vagy tsak kettőről?*“ (T. G. VIII. 106.) — *hogy Albericus* Tatároknak nevezi a Cumanusokat. (T. G. VIII. 107.) — *hogy a Magyar Országot* illető 1241-dik esztendei Vaticanumi kéziratban „*kérdés támad: mit ért igazán Julianus a Cumánus nyelv alatt? Ha a kun „Cumanus* (?) nyelvet érti-e? holott nem lehetetlen az „*is, hogy itt a Tanais és Volga körül keletben volt „egyik dialectusát érti a Cumánus nyelv alatt?*“ (T. G.

tudósítja az eszes világot „hogy a Római, Spanyol és „Angoly törvények *Szittyai Magyaroknak* édes gycer- „mekei“ (R. 58)!

Én valóban az ilyen félék említését is ótsállom.

3-szor. Abban egyet értek T. T. Recensens Úrral, hogy a *Pártusok egy nyelvű Nemzetet* tettek hajdan a *Magyarokkal* (R. 16). — De katzagásra kisztet, ha azt olvasom: „hogy a Pelasgus és Philistacus nevezet is „közös volt a Partusokkal (R. 31) és hogy *Schlözer*, „mint setétségben tapogató, szánakodást érdemel, ta- „gadván azt, hogy a Machabaeus könyvekben *Phili- „stacus, Allophylus* és *Alienigena* név alatt *Pártus „Nemzetet* kell és lehet érteni!“ (R. 38.)

4-szer. Minekutánna, velem együtt, azt tartja T. T. Recensens Úr, hogy „a kúnok az az Comanusok „a Chúnokkal vagy *Hunnusokkal* egy eredetűek és egy „nyelvűek voltak (T. G. VII. 118); meg lehet ugyan „hogy *Degvignes* a Sínai Irókból még magát a *Hiong- nu* nevét is hibáson közli“ — *Kún* helyett (T. G. VII. 107). — De azt nem értem, miként lehessen *puszta tekéntettel* vádolni gyenge bé látásomat azon már elé hozott szavaimmal: hogy mindenek előtt azt kellene jól meg tudni, minő hangozattal ejtsék a Chinaiak ezen *frantzia* Irónak ugyan azon nyelvnek *ortographiája* szerént elé adott szavait. Hiszen meg lehet, hogy *Hiong-nu* helyett *Kún-t* mondanak a Chinaiak és talán *Devignes* is hasonlót akart írni. Ez, én előttem, még pusztaságra nem mutat.

Ellenben pedig fölötte igen nagy pusztaságnak nézem mind azt, a mit T. T. Recensens Úr — munkámnak megszire hátra hagyott határ szélei körül, 's úgy tetszik tsak irás szaporítás végett! — keresgetett öszve a felől: hogy *Cumánusok* alatt, nem mindég ugyan azon valóságos magyar *kúnokat* értették az

Orosz, Byzantini 's egyéb Európai Történetirók, melyekről én azt tartom, hogy már előstül ugy beszéltek magyarul, mint most; hanem több másféle Nemzeteket is.

Ebből az, magánként igen világos név külömböztetésből, a recensióban olyan *kúnkötds* sodródott össze, mellynek fel oldását én lehetetlennek tartom. — Vesződjék vele, a kinek tetszik: keresse fel „*homok* „*országban* (Cumania), azt a *királyi Nemzetet* (kún), „mellyről *Schlözer* nem tudott semmit“ (T. G. VII. 120).

Okoskodjék akár ki azon: mi hasznát lehessen venni a *recensió*nak, azon 55. *hiteles kútfőkben* „mellyeket Pray se eléggé nem esmérte, sem által nem „forgatta (T. G. VIII. 112) és a honnét ki tetszik, „milyen fárodtságos és három Századot folytva folyva „kivánó munkába került a Cumanus Nemzetnek meg „térése a *kerestyén* hitre“ . . . ha, sok szó papiros vesztegetése mellett, tsak az sül ki utoljára „hogy ennyi *hiteles kútfők* között egy *sintsen*, melly fáklját „gyujthatna a Cumanus nyelvnek mi féle mi veltárol?“ (T. G. VIII. 115.)

Minő haszna lehet a tudós világnak az *recensió*ban ezenkívül még (ab A usque R.), elő számlált többi ugy nevezett *kútfökből* is? — ha ezeknek *sints* más sikere, hanem: „hogy *Theodoricus* Püspök szovaiból ki tanulni nem lehet, három nyelvű külömbözésről szóljon-e vagy tsak kettőről?“ (T. G. VIII. 106.) — hogy *Albericus* Tatároknak nevezi a Cumanusokat. (T. G. VIII. 107.) — hogy a Magyar Országot illető 1241-dik esztendei Vaticanumi kéziratban „kérdés támad: mit „ért igazán *Julianus* a Cumánus nyelv alatt? Ha a *kun* „*Cumanus* (?) nyelvet érti-e? holott nem lehetetlen az „is, hogy itt a *Tanais* és *Volga* körül keletben volt „egyik *dialectusát* érti a *Cumánus* nyelv alatt? (T. G.

VIII. 108) — hogy *Rogertus* nehezen volt Nagyváradi kanonok, és így magyarul tudott-e? nem e? „a Comanus nyelvre nézve leges leg nagyobb nehézséget „ejtett soraiban“ (T. G. VIII. 109) „hogy *Biserminék* „(ma nálunk *taldn*? Böszörmények) is azt a nyelvet „beszélték, mellyel éltek a Comanusok“ (T. G. IX. 91) — hogy, ha *Rubruquis* Frantzia Minoritának 1253-dik esztendei írásából „a Cumanus nyelvnek miféleségéről nem tanulhatni is semmit, annyit még is észre „vehetünk, hogy a Minoriták a meg keresztellettett „Comanusokat *Dedk nyelvre* is tanították“ (T. G. IX. 102) — hogy a *Petrarcka Redivinus* tizimű Szótárban „elő forduló Comanus szovakat, első tekintetre sem „lehet a magyar nyelvhez közelítő szovaknak mondani“ (T. G. IX. 106) — hogy az fel hozott 1329-dik esztendei Tseh kronikának ezen szavaiban: *Comani* seu *Tartari* „a Comanusokat Mongolokká vagy Tatárokká tenni „nem lehet (T. G. IX. 108) — hogy *Paschalis* Minorita „a *Chamanus* nyelv alatt Mongol nyelvet értett (T. G. 110) — „hogy *Aeneas Sylvius*ből sem lehet ki hozni, „minő volt légyen a Cománus nyelv? 's azt egyenesen „a *kún-Cumánusok* (?) beszéllették-e? (T. G. IX. 118) — „hogy a Kún-Szent - Miklósi levél tárban találtató „régí *Mi Atyánk 's asztali áldás* Tatár nyelven való, „lók (T. G. X. 95) — hogy *Boza* Tatár ital volt, mellynek valódibb Hazája Africa (T. G. 109) — „hogy Tudos Kállay Ferentz Hazánkfia is közelébb (Értekezés „a Nemes Székely Nemzet eredetéről) Tatárokká tette „a Kunokat; de ezen munkás ferfiának elő esmérteit „sem igen voltak a' kérdésről; mellyet egy ustor (ostor) „pattantással el döntötte“ (?) (T. G. X. 115.)

(Végzete következik.)

Megfejtés a' 96. számban: Búvár.